

W. B. de Vries, *Wandeling en verhandeling. De ontwikkeling van het Nederlandse hofdicht in de zeventiende eeuw (1613-1710)* (Dissertatie Vrije Universiteit Amsterdam 1998; Hilversum: Verloren, 1998, 319 blz., f59,-, ISBN 90 6550 598 9).

In het nog vrijwel lege land van het meest verstedelijkte gewest van de Republiek, Holland, zijn eind zestiende eeuw de eerste buitenverblijven ontstaan. 'Hofstede' was veelal de term die men voor zo'n bescheiden landhuis bezigde, wat zowel boerderij als buitenplaats kon betekenen. Vanaf de jaren twintig van de zeventiende eeuw nam het aantal buitenplaatsen toe, ook elders in de Republiek, en kreeg het woongedeelte langzamerhand een status aparte. Er kwamen verschillende typen buitens, variërend van kleine paviljoenachtige verblijven tot flinke landhuizen, liefst met wat hectares grond erbij en een fraaie, veelzijdige, geometrisch aangelegde tuin.

Hoe zagen de welgestelde eigenaren het leven op hun buitenplaats bij voorkeur? Als we afgaan op een literair genre dat in de zeventiende eeuw tot ontwikkeling kwam, dat van de zogenaamde hofdichten, had het landelijke bestaan op een buiten alles weg van een idylle: eenvoudig, rustig en ordelijk, zodat de bezitter, ver weg van alle stadse of vergelijkbaar drukke beslommingen, tot allerhande leerzame beschouwingen kon komen. Hofdichten vormden een typisch Nederlands-renaïssancistische variatie op het bekende thema van het zuivere buitenleven, zoals dat al eeuwen eerder in tal van klassieke teksten zijn neerslag had gekregen. Dankzij het proefschrift van Willemien de Vries kunnen we nu de ontstaansgeschiedenis van dit genre volgen.

Het is een zorgvuldige studie die belangrijke correcties en aanvullingen biedt op een proefschrift dat voorheen als handboek over het hofdicht fungeerde: P. A. F. van Veen, *De soeticheydt des buyten-levens, vergheenschap met de boucken. Het hofdicht als een tak van de georgische litteratuur* (Den Haag, 1960). Zo had Van Veen de vraag naar het hoe en wanneer van het gebruik van de genrenaam niet gesteld. Het genre bestond al in de zeventiende eeuw, was zijn conclusie en hij had dan ook weinig oog voor de geleidelijke ontwikkeling. Dankzij De Vries weten we nu dat de genrenaam in de achttiende eeuw in zwang raakte en dat eerdere dichters door vermelding van directe voorgangers een bepaalde traditie schiepen. Pas in 1710 was voor het eerst sprake van een overkoepelende term voor buitenplaatsgedichten: 'hoefgezang'. Nadien werd de variant 'hofdicht' de gebruikelijke naam voor een gedicht waarin het buitenleven van de eigenaar op een bepaald landgoed of de buitenplaats zelf centraal stond. Anders dan Van Veen heeft De Vries het zich ontwikkelende genre duidelijk afgebakend van allerlei hofdichtachtige fragmenten en van de Neolatijnse buitenlevenliteratuur, die een afzonderlijke studie vergt. Centraal in haar boek staan zeven omvangrijke buitenplaatsgedichten waaraan zij nauwgezette analyses wijdt. De twee vroegste zijn afkomstig van respectievelijk de patriciër Philibert van Borsselen, die het buitenleven van zijn adellijke zwager Snouckaert bezong (*De Binckhorst*, 1613) en de predikant Petrus Hondius over het door hem beheerde buiten van een Zeeuws burgemeestersgezin (*Dapes inemptae, of de Moufeschans*, 1621). Na 1621 is de oogst aan vergelijkbaar lange buitenplaatsgedichten vooreen aantal decennia vrijwel nihil, wat blijkt uit het 'Intermezzo'-hoofdstuk over de periode 1621-1653. Maar dan verschijnt in 1653 *Hofwijck* van de diplomaat-dichter Constantijn Huygens, een gedicht op zijn eigen buitenplaats dat in velerlei opzicht vernieuwend is en toonaangevend voor het zich ontwikkelende genre wordt. Al snel volgen de buitenplaatsgedichten van twee met Huygens bevriende dichters, die ieder ook hun eigen buitenverblijf bezingen: *Ockenburg* (1654) van Jacob Westerbaen en *Ouderdom- en Buyten-leven* (1655) van Jacob Cats. Door latere hofdichters zijn deze drie heel verschillende buitenplaatsgedichten steeds weer als voorbeelden genoemd en daarmee kunnen zij

als richtinggevend voor het genre gelden. Dat het nadien nog andere kanten op kon gaan, die eveneens een zekere navolging hebben gekregen, blijkt bijvoorbeeld uit *Kommerrust* (1663) van de dichtende glazenmaker Jan Vos voor een van zijn Amsterdamse mecenasen. Zijn mythologische vertelling-in-dichtvorm is een van de hofdichten die in het tweede 'Intermezzo' (de periode 1655-1710) aan de orde komen. De laatste analyses betreffen de hofdichten *Endenhout* en *Hogerwoert* van respectievelijk Jan Baptista Wellekens en Pieter Vlaming, die zij in 1710 in een verzamelbundel uitbrachten. Van hen is de eerste genrebenaming 'hoefgezang' afkomstig.

De benadering waarmee De Vries de literaire ontstaansgeschiedenis van het hofdicht in kaart heeft gebracht, kent wel een zekere beperking. Zij heeft, zoals zij zelf aangeeft, 'meer' gezocht 'naar de openlijk beleden opvattingen in de hofdichten dan naar hun verborgen ideologische boodschap' (Inleiding, 17) en de functie die zij het genre hofdicht uiteindelijk wil toekennen, reikt dan ook niet verder dan 'in de eerste plaats een literaire' (Conclusies, 282). De auteurs van hofdichten beoogden, aldus De Vries, vooral de droom van het zuivere buitenleven te verwoorden. Zij vindt het te ver gaan het hofdicht als een rechtvaardiging van het eliteaire buitenlevenbestaan te beschouwen, zoals andere onderzoekers wel gedaan hebben. Maar werd het aloude ideaalbeeld van het buitenbestaan inderdaad zo losgezongen van zijn maatschappelijke context? Hiertegen valt het een en ander in te brengen. Blijkens een aantal van De Vries' analyses, zoals die van het toonaangevende *Hofwijck*, liggen de sporen van maatschappelijke rechtvaardiging zeker niet steeds verborgen. En een ander door haar getraceerd spoor leidt, als we wat doorredeneren, rechtstreeks naar een constituering van de sociale positie van de buitenplaatsbezitter. Het gaat om een thema dat in vrijwel alle hofdichten meer of minder uitvoerig voorkomt (trouwens ook in veel literatuur daarbuiten): het loven van God door de natuur te verheerlijken. De gecultiveerde natuur wel te verstaan, zoals de tuinen op de buitenplaats. Voorgesteld als Gods schepping en als zijn 'tweede boek' is deze natuur de ideale, dit in tegenstelling tot de niet-gecultiveerde, wilde natuur. Ideaal is ze bijvoorbeeld vanwege haar geordende functionaliteit: van hoog tot laag hebben alle mensen, dieren, planten en niet-organische zaken een passende bestemming en plaats gekregen. Zo'n ideaalbeeld kon buitenbezitters de geruststellende zekerheid bieden dat ook hun eigen, verheven status 'natuurlijk' was, dat wil zeggen: door God bedoeld en derhalve legitiem. Maar De Vries zal gevolgtrekkingen als deze vermoedelijk tot de 'verborgen' ideologie van het zeventiende-eeuwse hofdicht rekenen en daaraan heeft zij zich niet willen wagen.

Marijke Meijer Drees

L. de Vries, *Gerard de Lairese. An artist between stage and studio* (Amsterdam: Amsterdam university press, 1998, xiv + 212 blz., f59,50,-, ISBN 90 5356 250 8).

De laat zeventiende-eeuwse schilder Gerard de Lairese (1640-1711) is tegenwoordig alleen nog maar bekend van de straten die naar hem zijn genoemd. Hij was echter in zijn tijd een beroemdheid. Afkomstig uit Luik, verhuisde hij in 1665 naar Amsterdam, waar hij nog door de oude Rembrandt werd geportretteerd en maakte snel carrière met classicistische historischilderkunst. Hij vervaardigde ontwerpen voor een schilderij in het Paleis op de Dam (niet uitgevoerd), een reeks voor het Hof van Holland (nog aanwezig) en vele andere schilderwerken onder meer voor de Amsterdamse schouwburg en interieurs. De kwetsbaarheid van deze kunst op groot formaat betekende echter dat er weinig van bewaard bleef. In 1690 werd De